

KLASSIKERNES BESKÆFTIGELSESTEORI

Af JØRGEN GELTING

SÆRLIG siden Keynes har hævdet, at den klassiske Teori implicit forudsætter fuld Beskæftigelse af Arbejdskraften¹⁾, turde dette nu være den almindelige Opfattelse, som dog ikke staar uimodsagt. W. H. Hutt karakteriserer Keynes' Fremstilling som »this startling revelation«, hvis Virkning blandt andet har været, at »the man in the street«, der altid er mere end villig til at tro, at ortodoxe Økonomer har været forbløffende indskrænkede, med Tilfredsstillelse har set sine Fordomme bekræftede²⁾. Den betydelige Udbredelse og Indflydelse, den klassiske Teori har naaet, vilde, tilvisse, være besynderlig, hvis Teorien oprindeligt implicit eller explicit byggede paa en Forudsætning, der saa ofte maa være i eklatant Strid med den økonomiske Virkelighed³⁾. Det er da ogsaa muligt navnlig hos en saa forholdsvis realistisk indstillet Forfatter som Adam Smith at paapege centrale Afsnit, hvor Muligheden af Arbejdsløshed forudsættes.

Som bekendt regner Adam Smith med to Kilder til Efterspørgsel efter Arbejdskraft, nemlig renevue eller Indtægt, hvorved personlige Tjenesteydelser efterspørges, og capital ved hvilken Arbejdskraft efterspørges til Produktion af materielle Goder. De Arbej-

¹⁾ *General Theory*, S. 6 og 16. Keynes' Bemærkning er, som det følgende vil sandsynliggøre, maaske retteligt at forstaa saaledes, at den ældre klassiske Teori kan omformuleres under Benyttelse af Forudsætningen om fuld Beskæftigelse, uden at vigtige Læresætninger derved ændres; hvorimod nyere Forfattere faktisk antager fuld Beskæftigelse af Arbejdskraften — saavel som af alle andre Ressourcer, der har en positiv Pris.

²⁾ *The theory of idle resources* (1939) 34.

³⁾ Paa den anden Side er det ikke forbløffende, at Antagelsen af fuld Beskæftigelse senere har kunnet introduceres; thi i samme Grad et teoretisk System i Kraft af skolastisk Sluttethed og indre Konsistens har vundet Prestige, kan det, uden at miste denne, fjerne sig fra Virkeligheden.

KLASSIKERNES BESKÆFTIGELSESTEORI

Af JØRGEN GELTING

SÆRLIG siden Keynes har hævdet, at den klassiske Teori implicit forudsætter fuld Beskæftigelse af Arbejdskraften¹⁾, turde dette nu være den almindelige Opfattelse, som dog ikke staar uimodsagt. W. H. Hutt karakteriserer Keynes' Fremstilling som »this startling revelation«, hvis Virkning blandt andet har været, at »the man in the street«, der altid er mere end villig til at tro, at ortodoxe Økonomer har været forbløffende indskrænkede, med Tilfredsstillelse har set sine Fordomme bekræftede²⁾. Den betydelige Udbredelse og Indflydelse, den klassiske Teori har naaet, vilde, tilvisse, være besynderlig, hvis Teorien oprindeligt implicit eller explicit byggede paa en Forudsætning, der saa ofte maa være i eklatant Strid med den økonomiske Virkelighed³⁾. Det er da ogsaa muligt navnlig hos en saa forholdsvis realistisk indstillet Forfatter som Adam Smith at paapege centrale Afsnit, hvor Muligheden af Arbejdsløshed forudsættes.

Som bekendt regner Adam Smith med to Kilder til Efterspørgsel efter Arbejdskraft, nemlig renevue eller Indtægt, hvorved personlige Tjenesteydelser efterspørges, og capital ved hvilken Arbejdskraft efterspørges til Produktion af materielle Goder. De Arbej-

¹⁾ *General Theory*, S. 6 og 16. Keynes' Bemærkning er, som det følgende vil sandsynliggøre, maaske retteligt at forstaa saaledes, at den ældre klassiske Teori kan omformuleres under Benyttelse af Forudsætningen om fuld Beskæftigelse, uden at vigtige Læresætninger derved ændres; hvorimod nyere Forfattere faktisk antager fuld Beskæftigelse af Arbejdskraften — saavel som af alle andre Ressourcer, der har en positiv Pris.

²⁾ *The theory of idle resources* (1939) 34.

³⁾ Paa den anden Side er det ikke forbløffende, at Antagelsen af fuld Beskæftigelse senere har kunnet introduceres; thi i samme Grad et teoretisk System i Kraft af skolastisk Sluttethed og indre Konsistens har vundet Prestige, kan det, uden at miste denne, fjerne sig fra Virkeligheden.

dere, som modtager deres Løn ud af revenue, kaldes uproduktive; de, som lønnes ud af capital, kaldes produktive Arbejdere. Produktivt Arbejde er altsaa saadant, der frembringer eller øger Værdien af materielle Goder, medens uproduktivt bestaar i Tjenesteydelser. Da Adam Smith ikke kunde forudsætte nogen systematisk Arbejdsløshedsundersøttelse, saaledes som Nutiden kender den, maatte de Kategorier af Arbejdsløse, Smith regnede med, være understøttede under Fattigvæsnet, kun lejlighedsvist beskæftigede Personer, derunder Kvinder og mindreaarige indenfor Arbejderklassen, sam quasi-beskæftigede, maskeret Arbejdsløse¹). Medens de Arbejdere, som faar deres Løn ud af capital, alle vil være beskæftigede Arbejdere, vil Arbejdere, som faar deres Underhold ud af revenue, foruden nyttige, beskæftigede Arbejdere som offentlige Funktionærer, Læger, Sagførere etc., inkludere helt eller delvis ubeskæftigede Arbejdere. De ledige Arbejdere er saaledes hos Adam Smith blot en Del af de uproduktive; og det er Sondringen mellem produktive og uproduktive Arbejdere, som fremhæves i »Wealth of Nations«. Dette betyder imidlertid hverken, at fuld Beskæftigelse forudsættes, eller at Beskæftigelsesspørgsmaalet ikke behandles; men kun at det er omkring Svingningerne i Beskæftigelsen af de produktive Arbejdere, Interessen koncentrerer. Hvis dette skulde være en uhensigtsmæssig og utilladelig Problemforenkling, da er det i det mindste den samme Fejl, man i Nutiden har begaaet, naar man særlig har studeret Beskæftigelsesspørgsmaalet med Henblik paa de saakaldte manuelle Arbejdere — en Gruppe, som stort set er sammenfaldende med Smith's produktive Arbejdere.

Mindre klart end i »Wealth of Nations« ligger Sagen i Ricardo's »Principles«, hvilket har sin almindelige Grund deri, at for Ricardo var den politiske Økonomis Hovedproblem Lovene for Nationalindkomstens Fordeling mellem de tre store Samfundsklasser, Arbejdere, Kapitalister og Grundejere, til Forskel fra Spørgsmaalet om Nationalindkomstens absolutte Størrelse. Vigtigere er dog, at man hos Ricardo kun undtagelsesvis træffer Sondringen mellem Arbejdere, der underholdes ud af henholdsvis revenue og capital, idet næsten alene den sidste Gruppe er Genstand for Omtale. Derfor, da man vanskeligt kan opfatte Indholdet af særlig Kapitlet »On machinery« som foreneligt med en Forudsætning om fuld Be-

¹) Jfr. Joan Robinson »Disguised unemployment« i *Essays in the theory of employment* (1937).

skæftigelse, bliver Undladelsen af en nærmere Redegørelse for de helt eller delvis ubeskæftigedes Underhold et Savn i Ricardo's Fremstilling.

Hvis man, som Hutt gør det, tilbageviser Paastanden om, at de ældre Klassikere forudsætter fuld Beskæftigelse af Arbejdskraften, som fremstillende den klassiske Teori som mere naiv eller urealistisk end den er, er det paa den anden Side kun rimeligt at gøre opmærksom paa, at man ved Anvendelse af Forudsætningen om fuld Beskæftigelse kan foretage en i væsentlige Henseender dækkende, rationel Rekonstruktion af den klassiske Teori, hvilket netop kan siges at være, hvad Keynes har vist. Ikke mindst den klassiske Kreditteori — Indifferenstheorien, som V. Wagner kalder den¹⁾ — er det nærliggende at søge begrundet ved Antagelsen af fuld Beskæftigelse; thi Klassikerne regnede i det væsentlige kun med to Virkninger af Kredit: at Anvendelsen af Kreditomsætningsmidler kunde spare ædle Metaller, hvorved Kapital frigjordes til produktive Formaal, og at en Kreditudvidelse, saafremt den forøgede den samlede Mængde af Betalingsmidler, overensstemmende med Kvantitetsteorien medførte proportional Forhøjelse af det almindelige Priseniveau ved uændret Produktion, idet altsaa Beskæftigelsen forblev konstant. I denne Forbindelse er det interessant at se, at naar Sen-Merkantilisten J. G. Büsch²⁾ polemiserer mod Adam Smith's Behandling af det beslægtede Statsgældproblem, er hans Hovedindvending den, at Adam Smith ganske overser, at en Kreditudvidelse ved Laanefinansiering af offentlige Udgifter vil forøge Produktion og Beskæftigelse. Imidlertid har jo desværre de fleste af de merkantilistiske Forfattere af gode Grunde været afskaaret fra at polemisere mod den klassiske Teori. Den første betydningsfuldere Kritik af Indifferenstheorien ud fra Tanker, som kommer baade Merkantilismen og Nutidens nær, bliver derfor den, man finder hos Macleod³⁾. For det i nærværende Artikel forfægtede Standpunkt er det særlig af Vigtighed at bemærke, at hvad Macleod bebrejder Stuart Mill og de tidligere Klassikere ikke er, at de forudsætter fuld Beskæftigelse af Arbejdskraften. Men det er vel noget nær utænkeligt, at det kunde være forblevet uomtalt, hvis Klassikerne faktisk gjorde en saadan Antagelse — ligesom man vel tør hævde, at hele Debatten havde formet sig adskil-

¹⁾ *Geschichte der Kredittheorien* (1937) 22.

²⁾ *Abhandlung von dem Geldsumlauf* (1780) III, § 53.

³⁾ *Theory of credit* (1890) II, I, 415 ff.

ligt enklere, hvis dens Genstand havde været dette Spørgsmaal. I Stedet stod Striden om det i Betragtning af Kapitaldefinitionernes Mangfoldighed adskilligt mere problematiske Spørgsmaal, hvorvidt Kredit er Kapital.

Selv om vigtige Træk i Klassikernes Argumentation mod Laanefinansiering af offentlige Udgifter kan bevares i en Fremstilling, der bygger paa Forudsætningen om fuld Beskæftigelse af Arbejdskraften¹⁾, er Begrundelsen dog faktisk en anden, nemlig at Laanefinansiering i højere Grad end Skattefinansiering umiddelbart lægger Beslag paa Samfundets Kapital og dermed formindsker Mulighederne — nutidige og fremtidige — for Beskæftigelsen af produktive Arbejdere²⁾. Tilsvarende forudsætter den klassiske Indifferensteori ikke fuld Beskæftigelse af Arbejdskraften; men for det første, at Realkapitalen er fuldt udnyttet, og for det andet, at Substitutionselasticiteten Kapital-Arbejde i det korte Løb og maaske endog over forholdsvis lange Tidsrum er saa ringe, at det er tilladeligt at anse Kapitalen for en limitational Produktionsfaktor, d. v. s. Kapital og Arbejde samvirker i Produktionen i et fast Forhold³⁾. Det er disse Antagelser, som hos Stuart Mill finder kort Udtryk i Sætningen, at »industry is limited by capital«, som atter forklarer Paradoxet, at Efterspørgsel efter Varer ikke er Efterspørgsel efter Arbejdskraft. Efterspørgselen er af Betydning for Produktionens Retning; men den samlede Beskæftigelse begrænses af Kapitalmængden og kan derfor ikke øges ved Stimulering af Efterspørgselen. Mill omtaler ganske vist, at Kapital kan være ledig; men det er aabenbart, at dette anses for en midlertidig og kvantitativt ikke betydningsfuld Foreteelse.

Indifferensteoriens Forudsætninger formuleres gentagne Gange i »Wealth of Nations«; det vil være tilstrækkeligt her at citere et Par af de klareste Formuleringer:

»The quantity of industry which any capital can employ, must, evidently, be equal to the number of workmen whom it can supply with materials, tools, and a maintenance suitable to the nature of the work«⁴⁾.

¹⁾ Se f. Eks. Merz: *Die Bedeutung der öff. Verschuldung f. d. Volkswirtschaft* (1942) 38 ff. eller dette Tidsskrift 1942, 22 f.

²⁾ Adam Smith: *Wealth of nations*, V, III; Ricardo: *Principles*, XVII og *Essay on the funding system*, II. Særlig bemærkelsesværdig er Fremstillingen hos Stuart Mill, fordi han udtrykkeligt gør Undtagelse for det Tilfælde, hvor der er en rigelig Kapitaldannelse, se *Principles*, V, VII, § 1.

³⁾ Wagner, *op. cit.* 17 ff., særlig 28—29.

⁴⁾ *Wealth of nations*, II, II.

»The general industry of the society never can exceed what the capital of the society can employ. As the number of workmen that can be kept in employment by any particular person must bear a certain proportion to his capital, so the number of those that can be continually employed by all the members of a great society, must bear a certain proportion to the whole capital of that society, and never can exceed that proportion«¹⁾.

Naar ledig Kapital ikke findes, og naar produktivt Arbejde og Kapital koopererer i Produktionen i et fast Forhold, maa en Kreditvidelse aabenbart i det væsentlige være uden Virkning paa Produktion og Beskæftigelse. Kun Sparsommelighed, d. v. s. Forbrugsindskrænkning, kan ved at øge den Kapital, som er bestemt til produktive Arbejdes Underhold, øge Antallet af saadanne Arbejdere, hvis Arbejde øger Værdien af de Genstande, paa hvilke det anvendes²⁾. Thi ved Indskrænkning af Forbrugsgodeproduktionen frigøres dér Kapital, som antages at kunne overføres til Investeringsproduktion. Denne Redegørelse for, hvorledes større Opsparing muliggør større Beskæftigelse, indeholder imidlertid nogle ikke ubetydelige Vanskeligheder. For det første er i en Pengeøkonomi den sikreste Virkning af en større Opsparing, at Afsætningen af Forbrugsgoder bliver mindre, hvilket forringer Tilskyndelsen til at investere. At Klassikerne bortsaa herfra, skyldtes formentlig navnlig, at de lod sig lede af Betragtninger over Forholdene under Naturaløkonomi³⁾, og at de paa en eller anden Maade kom til den Overbevisning, at den Sammenhæng, som formuleredes i Say's Markedslov om, at de forskellige Produktioner danner hinandens Efterspørgsel, gav den adækvate Løsning af

¹⁾ *Op. cit.* IV, II. Jfr. ogsaa II, III: »The proportion between those different funds (nemlig revenue og capital) necessarily determines in every country the general character of the inhabitants as to industry or idleness. We are more industrious than our forefathers, because in the present times the funds destined for the maintenance of industry, are much greater in proportion to those which are likely to be employed in the maintenance of idleness, than they were two or three centuries ago«. Den klassiske Teoris Forudsætninger kommer maaske allerklarest frem hos en Popularisator som *Fred. Bastiat*; se saaledes i det til dansk i 1852 oversatte Skrift »*Hvad man ser og hvad man ikke ser*« Afsnittet om Kreditten ved hvis Hjælp Jakob laaner Peters Plov, som Johan, hvis Kredit er ringere, derfor ikke kan benytte. Jfr. endvidere f. Eks. *Marius Gad* »*Om almindelig Velstands Natur og Aarsager*« (1859) 35: »En vis given Kapitalmængde kan kun sætte en vis bestemt tilsvarende Mængde Arbejde i Bevægelse«.

²⁾ *Wealth of Nations*, II, III.

³⁾ Jfr. *Axel Nielsen: Bankpolitik*, II, 64.

Problemet¹). Desuden regnede Klassikerne maaske med, at de Personer, som besluttede den større Opsparing, var en og samme Gruppe af aktive Kapitalister, som besluttede den større Investering, saaledes at der ikke bestod nogen Fare for en almindelig Depression som Følge af, at det mindre Forbrug ikke ledsagedes af større Investering. Og endelig betragtede Klassikerne — hvor statistisk Eftertiden end har fundet deres Teori — et progressivt Samfund, hvor Problemet ikke gjaldt Anvendelsen af en konstant Nationalindkomst; men om en større eller mindre Del af den aarlige Indkomsttilvækst skulde opspares. En anden Vanskelighed i Forbindelse med den større Opsparing er, at denne, hvis den for Eksempel viser sig hos Bankerne som større Indlaan, ikke umiddelbart kan øge Bankernes Evne til at finansiere ny Produktion. Thi til den større Opsparing svarer en samtidig mindre Desinvestering ved Handlendes Salg af Forbrugsvarer. Set fra Bankernes Synspunkt er i det korte Løb Virkningen af den større Opsparing den mindre væsentlige, at af den samlede, uændrede Mængde Deposita ejer de Handlende en mindre Del end ellers, eller at Forbrugernes større Deposita modsvares af større Krav om Kredit fra Handlendes Side til at holde Lagre af usolgte Forbrugsvarer. En Udvidelse af Bankernes Kreditgivning til ny Produktion kan derfor først ske, naar deres Likviditet er bedret som Følge af en almindelig Nedgang i den økonomiske Aktivitet. Dog er det vel rimeligt at antage, at Pengebehovet ved en og samme Nationalindkomst er mindre, jo større Investeringens Andel af Indkomsten er. Endelig er en tredje Vanskelighed, at den Kapital, som ved større Opsparing frigøres i Forbrugsgodeproduktionen, rent teknisk kan være uegnet til Anvendelse i Investeringsproduktionen²).

¹) *Say: Traité*, I, XV. *Malthus* lod sig som bekendt ikke overbevise. I Forordet til *Principles* gør han opmærksom paa, at der maa være en vis optimal Opsparingskvote, ved hvilken Investeringen bliver den størst mulige: er Opsparingskvoten højere, reduceres Investeringen, fordi det mindre Forbrug forringer Investeringstilbøjeligheden stærkt, hvorfor den samlede Indkomst sænkes relativt mere, end Opsparingskvoten er øget. Er Opsparingskvoten mindre end den optimale, reduceres Investeringen, fordi en lidt højere Opsparingskvote ikke gennem mindre Investeringstilbøjelighed vilde sænke Indkomsten forholdsvis lige saa meget, som Opsparingskvoten var øget. *O. Lange* gav i *Economica* 1938 den formelle Løsning af det af *Malthus* paapegede Problem.

²) Jfr. *Wagner, op. cit.* 47. For et økonomisk aabent Samfund, som frit kan ændre sin Imports Sammensætning, er Vanskelighederne ved en Produktionsomlægning naturligvis forholdsvis smaa. *Adam Smith* synes særlig

De klassiske Forudsætninger er ikke fuldt ækvivalente med Forudsætningen om fuld Beskæftigelse af Arbejdskraften. I et udadtil lukket, økonomisk Samfund vil en Kreditudvidelse føre til en kumulativ Stigning i Løn og Priser, hvis Arbejdskraften er den fuldt beskæftigede Faktor. Thi naar Arbejdsudbudet er uændret, og Efterspørgslen øges, vil Lønnen blive konkurreret op, og denne Omkostningsstigning medfører højere Priser. Lønstigningen vil fortsætte, saa længe Renten er lavere end Ligevægtsrenten. Hvis derimod Kapitalen — d. v. s. Realkapitalen — er den fuldt udnyttede Faktor, vil Følgen være Prisstigning og højere Profit. Der sker en Ændring af Indkomstfordelingen til Fordel for de aktive Kapitalister, hvoraf atter følger relativt større Opsparing og Investering, og forsaavidt kunde altsaa ogsaa efter klassisk Teori en Kreditudvidelse fremme Nationalvelstanden. Ricardo anerkendte denne Mulighed, men søgte at bagatellisere den ved at henvide til, at Prisstigningen reducerer de passive Kapitalisters Opsparings-evne¹). Argumentet kan formuleres saaledes: de passive Kapitalister er i Stand til trods Prisstigningen at bevare deres Forbrug, maalt i reale Enheder, uændret, hvorfor Kapital forsaavidt ikke frigøres fra Forbrugsvareproduktionen. Men dette maa betyde forholdsvis lidt i Sammenligning med Indskrænkningen af de mindrebemiddeltes Forbrug som Følge af Prisstigningen. Ricardo's Argument synes altsaa utilstrækkeligt.

Ifølge Adam Smith er, som nævnt, den Beskæftigelse, Kapitalen muliggør, lig det Antal Arbejdere, Kapitalen kan udruste med til Arbejdet passende Redskaber, Raavarer og Halvfabrikata samt Underhold²). Nu er det imidlertid klart, at — forsaavidt Lønnen ikke udbetales i Naturalier — er det Arbejderens egen og ikke Arbejdsgiverens Sag at skaffe Arbejderen Næringsmidler og andre Forbrugsvarer til det nødvendige Livsunderhold. Arbejdsgiveren betaler Arbejderen en Pengeløn, og Arbejderen maa selv herfor skaffe sig Forbrugsvarer, som han bedst kan. Det er af Mængden

at have tænkt paa en Opsparing, som sker paa Bekostning af Efterspørgslen efter personlige Tjenesteydelser; en saadan Omlægning vil ogsaa efter klassisk Teori indenfor et ret langt Tidsrum medføre reduceret samlet Efterspørgsel efter produktiv og uproduktiv Arbejdskraft under ét.

¹) Appendix til 4. og senere Udgave af *The high price of bullion*. Se ogsaa *A note on the development of the doctrine of forced saving* i *Hayek's Profits, interest and investment* (1939).

²) Tilsvarende *Ricardo: Principles*, V, og *Stuart Mill: Principles*, I, IV, § 1.

af Produktionsredskaber, Raavarer og Varer under Forarbejdelse, den mulige Beskæftigelse afhænger; medens Mængden af Forbrugsvarer, som udtræder af Produktionsprocessen, er afgørende for den samlede Realløn. Denne Sondring, som almindeligt synes at være i nogen Maade forsømt i den klassiske Teori, blev fremhævet af Malthus¹⁾, som — idet han herved polemiserede mod Adam Smith — benyttede den til at paapege den Mulighed, at det Antal Arbejdere, Kapitalen kunde beskæftige, kunde overstige det Antal, som kunde underholdes med den forhaandenværende Produktion af Levnedsmidler. K. H. Marx var, som bekendt, af den Opfattelse, at Antallet af Arbejdere tværtom voksede stærkere end Mængden af Beskæftigelsesmuligheder²⁾.

Foruden den egentlige Lønningsfondteori, hvorefter Lønnen bestemmes som Forholdet mellem den Del af den cirkulerende Kapital, som anvendes til Køb af Arbejdskraft, og Antallet af Arbejdere, finder man saaledes i den klassiske Økonomi en Beskæftigelsesteori, der i Korthed gaar ud paa, at den samlede Beskæftigelse er lig det Antal Arbejdere, som kan kooperere med den forhaandenværende Realkapital. Dennes Opdeling over fix og cirkulerende Kapital har hovedsagelig Interesse, fordi Opdelingsforholdet er af Betydning for Produktionens Arbejdsintensitet, og fordi den faste Kapital paa Grund af ringere Mobilitet kan være delvis ledig, selv om den cirkulerende Kapital er fuldt udnyttet. Overensstemmende med den ricardianske Tradition at lægge Hovedvægten paa Indkomstfordelingsproblemet har man fortrinsvis interesseret sig for den egentlige Lønningsfondteori. Men desuden er denne blevet sammenblandet med Beskæftigelsesteorien, hvilket antagelig skyldes naturaløkonomisk Analogier af Robinson Crusoe Typen, ifølge hvilke Opsamlingen af et Forraad af Næringsmidler og andre Forbrugsvarer forud for Produktionsudvidelser forekom nødvendig³⁾.

Man kan spørge, om ikke Beskæftigelsesteorien implicerer stadig faldende Løn, naar der er ledig Arbejdskraft og ingen Organisation blandt Arbejderne. Hertil kan svares, at Klassikerne var vel

¹⁾ *Essay on the principle of population*, III, XIII.

²⁾ *Das Kapital*, I, XXIII.

³⁾ Den almindeligste Kritik af Lønningsfondteorien gaar ud paa, at den sammenblander Strøm- og Beholdningsbegreber; se saaledes *Marshall: Principles*, VI, II, § 10. Der er ikke Anledning til her at gaa dybere ind paa denne Kritik. Uden Ændring af system-relevante Træk kan Teorien omformuleres ved Hjælp af den af Bolza udviklede Fremstillingsteknik; jfr. ogsaa *Keynes: Treatise on Money*, II, 127 ff. samt *Taussig: Wages and capital*, I, I.

fortrolige med det Forhold, at Arbejdslønnens Korttidsflexibilitet ogsaa uden organiseret Indgriben er væsentlig ringere end de fleste Vareprisers, samt at de Arbejdere, som ikke lønnes ud af Kapital, underholdes ud af revenue under en eller anden Form. Da Arbejdsløshed kan være større eller mindre, ses dens Bestaaen ikke at udelukke, at Lønnen varierer med Arbejdsefterspørgslens Størrelse¹⁾. Iøvrigt kan det siges, at den Beskæftigelsesteori kun omhandler de produktive Arbejders Beskæftigelse, er det for Teorien mindre væsentligt, om de uproduktive Arbejdere er arbejdsløse eller ikke. Hovedsagen er, at ifølge Forudsætningen om ringe Substitutionselasticitet Kapital-Arbejde kan en Lønreduktion kun føre til mærkbart større Beskæftigelse efter længere Tids Forløb, naar den af Lønsænkningen bevirkede højere Profit har resulteret i nævneværdigt større Kapitalmængde, idet en relativt stor Del af Profitindkomster opspares.

Ogsaa efter klassisk Teori vil i det korte Løb de relative Svingninger i Arbejdernes Realløn være væsentlig mindre end Pengelønnens relative Variationer. Thi da Udbudet af Korn i det korte Løb er ret uelastisk, vil en Ændring af Arbejderklassens Nominalindkomst medføre en Ændring af Kornprisen i samme Retning.

Lav Realløn og Arbejdsløshed supplerer hinanden i deres Virkning paa Arbejdsudbudet i det lange Løb:

»The quantity of employment in any country will not of course vary from year to year, in the same manner as the quantity of produce must necessarily do, from the variation of the seasons; and consequently the check from want of employment will be much more steady in its operation, and much more favourable to the lower classes of people, than the check from the immediate want of food. The first will be the preventive check; the second the positive check. When the demand for labour is either stationary, or increasing very slowly, people not seeing any employment open by which they can support a family, or the wages of common labour being inadequate for this purpose, will of course be deterred from marrying. But if a demand for labour continue increasing with rapidity, although the supply of food be uncertain, on account of variable seasons and a dependence on other countries, the population will evidently go on, till it is positively checked by famine or diseases arising from severe want«²⁾.

¹⁾ *Adam Smith (op. cit. I, VIII)* mente, at Lønnens absolutte Højde var korreleret ikke med selve Beskæftigelsen, men med Ændringerne i Beskæftigelsen; hvilken Opfattelse staar i Modsætning til Joan Robinson's Teori, ifølge hvilken omvendt Ændringerne i Pengelønnen er korrelerede med selve Beskæftigelse.

²⁾ *Malthus: Principles of population, III, XIV.*

Som generel Antagelse er Forudsætningen om fuld Udnyttelse af Kapitalen næppe mere realistisk end Forudsætningen om fuld Beskæftigelse af Arbejdskraften; men den var maaske rimelig i den industrielle Revolutions England¹⁾. Dog er det bemærkelsesværdigt, at Malthus i 1820²⁾ bestred Rigtigheden af den Opfattelse, »that the distresses of the labouring classes since 1815 are owing to a deficient capital, which is evidently unable to employ all that are in want of work«. Forudsætningen om lille Substitutionselasticitet Kapital-Arbejde maa udelukke baade den rent tekniske Substitution i den enkelte Vares Produktion og den Substitution, som sker ved, at Forbrugets Opdeling over mer eller mindre arbejdskrævende Varer ændres — d. v. s. det maa forudsættes, at Arbejds- og Kapitalintensiteten er nogenlunde ens i de forskellige Varers Produktion; denne Forudsætning har, som det vil erindres, tillige Interesse for Værdilæren. Den lidet realistiske Forudsætning om meget ringe Substitutionselasticitet er for den klassiske Beskæftigelsesteori lige saa uundværlig som Forudsætningen om fuld Udnyttelse af Realkapitalen. Naar Klassikerne diskuterer Virkningen af arbejdsbesparende, tekniske Fremskridt, maa man derfor forstaa dem saaledes, at disse Ændringer i Produktionsteknikken foregaar næsten autonomt og upaavirket af alle andre end helt ekstraordinære Variationer i Forholdet mellem Arbejds løn og Varepriser. Paa den anden Side kan man konkludere, at i et System som Marshall's, hvor Substitutionsprincippet spiller en dominerende Rolle, er ufrivillig Arbejds løshed — bortset fra Friktionsarbejds løshed af mere tilfældig Karakter — i Princippet udelukket. Knaphed paa Kapital kan her ikke fremkalde Arbejds løshed, fordi Samarbejdsforholdet Kapital-Arbejde kan tilpasses til de til Stede værende Mængder. Marshall³⁾ gør da ogsaa gældende, at den Relation mellem Kapital og Arbejde, som Mill's Sætning »industry is limited by capital« udtrykker, er symmetrisk. Iøvrigt maa man vel sige, at Sætningen »industry is limited by capital (resp. labour)« — hvis den overhovedet skal finde Plads i det

¹⁾ Dette var *Marshall's* Opfattelse, se Appendix om Lønningsfondteorien i *Principles*. Som andre Eksempler paa Situationer, hvor Beskæftigelsen har været begrænset af Knaphed paa Kapital, kan nævnes Rusland under NEP-Perioden, jfr. den interessante Redegørelse i *Dobb's Russian economic development*, VI, og Danmark i 1930'erne, hvor Problemet tog ydre Form af Valutavanskeligheder.

²⁾ *Principles*, VI, X.

³⁾ *Principles*, Appendix om Lønningsfondteorien.

Marshall'ske System — maa hentyde ikke til Beskæftigelsesmulighederne for den ene eller anden Produktionsfaktor, men til Produktionsresultatets Afhængighed af Faktorernes Mængde og Kombinationsforhold.

Hvis den her givne Fremstilling af de tidlige Klassikers Beskæftigelsesteori er korrekt, bestaar der en ganske kuriøs Asymmetri mellem klassisk og moderne Teori. Ifølge klassisk Teori afhænger Beskæftigelsen af den samlede Realkapitalmængde, hvorimod moderne Teori ved Anvendelse af Multiplierrelationen fremstiller Beskæftigelsen som en Funktion af Investeringen, d. v. s. Tilvæksten i Realkapitalmængden. Omvendt i Renteteorien. I klassisk Teori er Renten den Pris, som dannes paa Markedet, hvor Tilvæksten i Privatkapital, d. v. s. Opsparingen, møder Tilvæksten i Realkapital, d. v. s. Investeringen. Ifølge moderne Teori dannes Renten, eller rettere: de forskellige Rentesatser, paa Markedet, hvor den samlede Privatkapital staar overfor samtlige Kapitalanbringelsesmuligheder.